

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta tropického zemědělství

Katedra ekonomiky a rozvoje

Česká zemědělská univerzita v Praze

**Fakulta tropického
zemědělství**

**Srovnání systémů alternativních finančních prostředníků se
zaměřením na mikrofinancování
mezi Angolou a Bosnou a Hercegovinou**

Bakalářská práce

Praha 2016

Vedoucí bakalářské práce:

Dipl.-Kfm. Tomáš Hes, Ph. D.

Vypracovala:

Joana Angolares

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Srovnání systémů alternativních finančních prostředníků se zaměřením na mikrofinancování mezi Angolou a Bosnou a Hercegovinou" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze, dne 15. 04. 2016

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce Dipl.-Kfm. Tomáši Hesovi, Ph.D. za cenné připomínky a odborné rady, které přispěly ke zpracování této práce. Dále děkuji svým rodičům a přátelům za jejich podporu během celého mého studia.

Také bych chtěla poděkovat Mgr. Evě Angolaresové a Ing. et. Ing. Vasco Chiteculovi za ochotu a čas, které mi věnovali při zpracování mého tématu.

Astrakt

Tato bakalářské práce se zabývá srovnáním mikrofinancování v Angole a v Bosně a Hercegovině. Vysvětluji pojmy alternativní finanční prostředky, mikrofinancování, funkce a cíle mikrofinancování, mikroúvěr. Přináším krátký přehled o fungování mikrofinancování v rozvojových zemích, informace o formálních a neformálních mikrofinančních institucích. Souvislost v obou státech spočívá v tom, že obě země patří mezi méně rozvinuté státy světa. Navzdory odlišným geografickým regionům – jižní Afrika a jihovýchodní Evropa – se ekonomiky obou zemí potýkají s podobnými problémy. Práce přináší přehledy o fungování mikrofinancování nejen v Africe, ale částečně i informace o tom, jak funguje mikrofinancování v méně rozvinutém státě Evropy – Bosně a Hercegovině.

Klíčová slova: Mikrofinanční instituce, finanční systém, mikroúvěr, chudoba, *kixikilo*.

Abstract

This bachelor thesis follows up the comparison of microfinancing in Angola and in Bosnia and Herzegovina. It explains the concepts of alternative funds, microfinance, microfinancing, functions and objectives of microfinance, microcredit. It brings a brief overview of the functioning of microfinance in developing countries, information about formal and informal microfinance institutions. The connection in both countries lies in the fact that both countries are among the least developed countries of the world. In spite of different geographical regions - Southern Africa and Southeastern Europe - the economies of both countries face similar problems. Thesis provides an overview of the functioning of microfinance not only in Angola, but also information on how microfinance works in least developed country in Europe - Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Microfinance institutions, financial system, microcredit, poverty, *kixikilo*.

Obsah

1.	Úvod.....	1
2.	Cíle práce	4
2.1.	Specifický cíl	4
3.	Metodika	5
4.	Literární rešerše	6
4.1.	Definice pojmů	6
4.2.	Definice chudoby.....	7
4.3.	Historie mikrofinancování.....	8
4.3.1.	Cíle mikrofinančního sektoru.....	9
4.3.2.	Mikrofinancování a mikrofinanční instituce	10
4.4.	Stručný přehled mikrofinancování v Africe	11
4.4.1.	Poskytovatelé a modely mikrofinančních zásahů v Africe	13
4.5.	Některé případové studie v Africe.....	15
4.5.1.	Základní informace o Angole.....	18
4.5.2.	Současný stav angolské ekonomiky	20
4.5.3.	Mikrofinancování v Angole	20
4.5.4.	Současná situace na mikrofinančním trhu.....	21
5.	Základní informace o Bosně a Hercegovině.....	26
5.1.	Současný stav bosenské ekonomiky	27
5.2.	Mikrofinance v Bosně a Hercegovině	27
5.3.	Vývoj mikrofinančního trhu v Bosně a Hercegovině.....	29
6.	Komparace mikrofinančních trhů Angoly a Bosny a Hercegoviny.....	31
6.1.	Zhodnocení mikrofinančního trhu v Angole	31

6.2.	Zhodnocení mikrofinančního trhu v Bosně a Hercegovině.....	31
6.3.	Porovnání mikrofinančního sektoru v Angole a Bosně a Hercegovině.....	32
7.	Závěr	34
8.	Reference	36

Seznam grafů

Graf 1:	Vývoj HDP Angoly a Bosny a Hercegoviny v letech 2013 - 2018.....	33
---------	--	----

Seznam obrázků

Obrázek 1:	Znázornění geografické polohy Angoly a Bosny a Hercegoviny	2
Obrázek 2:	Rozvoj mikrofinančních institucí v Subsaharské Africe.....	17
Obrázek 3:	Mapa Angolské republiky	19
Obrázek 4:	Mapa Bosny a Hercegoviny	26

Seznam tabulek

Tabulka 1:	Implementace mikrofinančních institucí v Africe	18
Tabulka 2:	Mikrofinanční instituce v Angole.....	23
Tabulka 3:	Mikrofinanční instituce v Bosně a Hercegovině	30

Seznam zkratek použitých v práci

BNA – Angolská národní banka

CEMAC – Hospodářské a měnové společenství střední Afriky

ČR – Česká republika

ČZU – Česká zemědělská univerzita

FTZ – Fakulta tropického zemědělství

HDP – Hrubý domácí produkt

ICF – Inside Community Finance

ITS – Institut tropů a subtropů

JAR – Jihoafrická republika

MCC – Mennonite Central Committee (Ústřední výbor)

MFI – Mikrofinanční instituce

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

NNO – Nevládní nezisková organizace

OECD/DAC – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

SACCO – Spořitelní a úvěrní družstvo

UNDP – Rozvojový program OSN

USD – Americký dolar

ZRS – Zahraniční rozvojová spolupráce

1. Úvod

Je důležité se problematikou mikrofinancování zabývat, protože ačkoliv se to nezdá, týká se nejen rozvojových zemí, ale i v zemích rozvinutých je možné se setkat s chudobou, kterou lze řešit skrze mikrofinanční sektor.

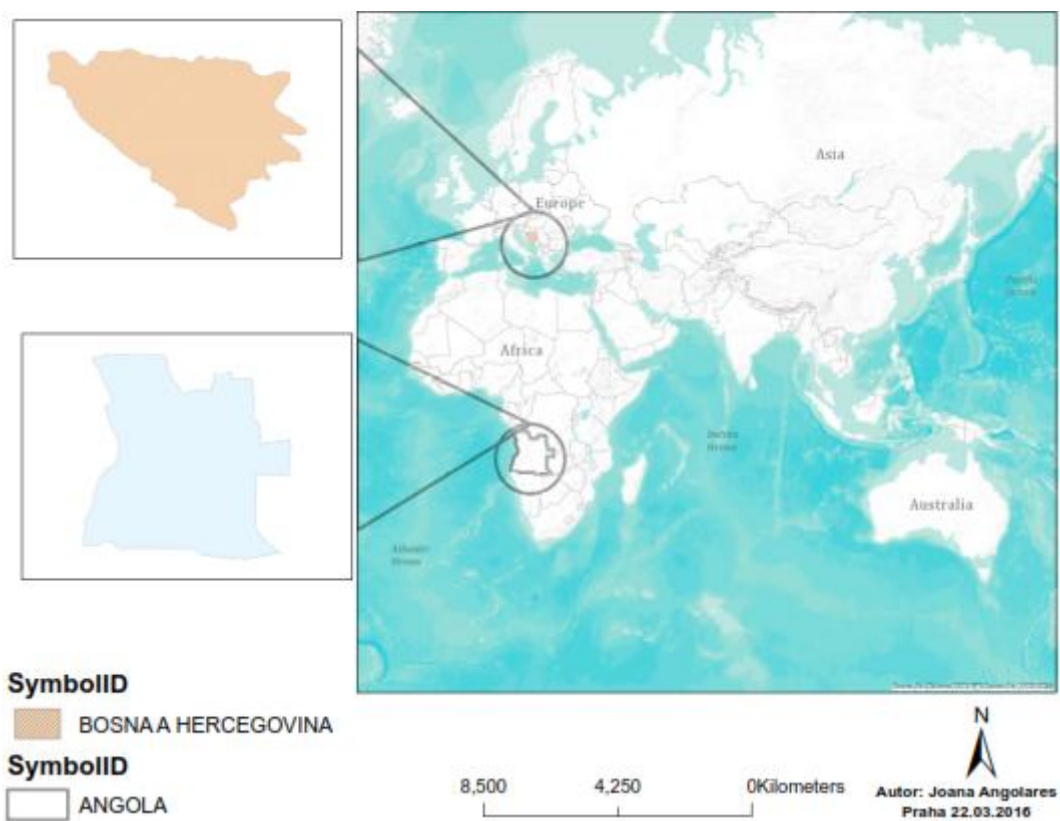
Mikrofinancování bylo původně koncipováno jako alternativa k bankám (Robinson, 2001), které ve většině rozvojových zemí slouží pouze 5-20% populace, a také jako alternativa k neformálním a semi-formálním zdrojům financí pro chudé, jako je institut lichvářství (Wrenn, 2005). Mikrofinancování je definováno jako "kreditní metodika, která využívá efektivních zástav k dodání a krátkodobému obnovení půjčky provozního kapitálu pro malé podnikatele." (Gine, 2003)

Mikrofinancování se liší od komerčního půjčování koncepty spoluodpovědnosti a "group lendingu", dynamických stimulů umožňujících navýšení úvěrů v průběhu času, pravidelnými splátkovými plány a alternativním zajištěním prostřednictvím vynucených úspor (Gine, 2003). Například společný závazek pomáhá překonat nepříznivý výběr (dlužníci vědí, kdo je v jejich komunitě zdrojem úvěrového rizika) a morální hazard (dlužníci se mohou navzájem sledovat), a také k auditu (dlužníci si zajištěním slibují čestnost v případě neplnění) a splácení (dlužníci mohou ukládat sociální sankce na neplatiče). Tyto alternativy ke kolaterálům jsou zvláště důležité pro dlužníky, kteří nemají majetek do zástavy, a věřitele, kteří působí v zemích vyznačujících se slabými zákony o úvěrech a jejich slabým vynucováním. (Hubka & Zaida, 2005).

Mikrofinancování bylo zpočátku vyvinuto neziskovými nevládními organizacemi (NNO) a je jimi také nejvíce využíváno. NNO jsou financovány na dárcovské bázi a mikrofinancování využívají v relaci se svými klienty (často za dotované úrokové sazby). V mnoha případech vlády rovněž hrají rozhodující roli – rozhodují o politice mikrofinancování (nejčastěji *vis-à-vis* úrokovým sazbám). Poskytují jednorázové granty neziskovým organizacím nebo jiným mikrofinančním institucím (MFI), popřípadě přímo půjčují nemajetným. (Gine, 2003)

V Angole vedle sebe existují dva paralelní mikrofinanční trhy: formální a neformální. Neformální mikrofinancování má dlouhou tradici a v povědomí obyvatel je rozšířenější než mikrofinancování prostřednictvím finančních institucí.

Důvodem pro výběr Bosny a Hercegoviny jako reference bylo to, že mikrofinanční sektor v Bosně a Hercegovině je dobře zavedený a může sloužit jako vzor pro další země, které se zajímají o problematiku mikrofinancování.

Obrázek 1: Znázornění geografické polohy Angoly a Bosny a Hercegoviny

Zdroj: Google Earth a arcGIS, vlastní zpracování

Proč vůbec srovnávat takto zdánlivě nesrovnatelné země, které se liší at' už z pohledu geografického, ekonomického, či kulturního?

Angola a Bosna a Hercegovina byly prioritními zeměmi s programem spolupráce v rámci rozvojových projektů České republiky v období 2005 až 2010 (MZV, 2015)

Obě země mají podobnou časovou vzdálenost od posledního konfliktu, když v Angole ozbrojený konflikt skončil v roce 2002 a v Bosně a Hercegovině v roce 1995 podepsáním Daytonské mírové dohody (McMullin, 2013). Občanské konflikty v těchto zemích měly za následek stagnaci obou ekonomik.

Angolská a Bosenská ekonomika se do určité míry podobají: ekonomiky obou zemí jsou založeny spíše na spotřebě než výrobě, není zde funkční regulace exportního sektoru, jedním ze základů ekonomiky je export nerostných surovin, vývoj legislativy je spojený s pomalou dynamikou ekonomiky, dále je zde vysoká míra nezaměstnanosti, podobný vývoj HDP (viz graf *Vývoj HDP Angoly a Bosny a Hercegoviny v letech 2013 až 2018*, str. 41) a také relativně mladé mikrofinanční trhy.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem je komparace obou systémů relevantní, protože se potýkají s podobnými otázkami a jejich řešení je teoreticky vzájemně přenositelné. Proto má smysl porovnávat zdánlivě nesrovnatelné zemi.

2. Cíle práce

Cílem této práce bylo popsat fungování mikrofinancování v Angole a Bosně a Hercegovině, provedení analýzy problému a srovnání systémů alternativních finančních prostředníků se zaměřením na mikrofinancování.

2.1. Specifický cíl

Specifickým cílem bylo zjistit současný stav a vývoj, zhodnotit vývoj mikrofinancování v Angole a Bosně a Hercegovině a dále provést posouzení, zda je možné aplikovat zkušenosti z fungování mikrofinancování v Bosně a Hercegovině do systému mikrofinancování v Angole.

3. Metodika

Bakalářská práce byla zpracovaná formou literární rešerše. Práce se zabývá alternativními finančními prostředníky v Angole a Bosně a Hercegovině a jejich srovnáním z pohledu mikrofinancování. Poznatky byly čerpány z odborné literatury a internetových zdrojů, které poskytují informace o současné situaci mikrofinancování, jako například mixmarket, myElen, NFMF. Dále byly použity online vědecké databáze dostupné přes Českou zemědělskou univerzitu (Web of science, Scopus, ScienceDirect).

Analýza systémů financování proběhla formou srovnání mikrofinančního sektoru mezi Angolou a Bosnou a Hercegovinou a zhodnocení tohoto mikrofinančního sektoru. Literární zdroje byly převážně v anglickém jazyce vzhledem k tomu, že problematika mikrofinancí v České republice není tak popularizovaná.

4. Literární rešerše

4.1. Definice pojmů

Alternativní zdroje financování jsou formou krátkodobého financování, která je založena na odkupu krátkodobých pohledávek z obchodního styku před lhůtou jejich splatnosti (Voborová, 2013).

Poskytnutí finančních služeb chudým jedincům s nízkým příjmem a osobám samostatně výdělečně činným je předmětem mikrofinancování (Otero & Rhyne, 1999; Otero, 2000). Mezi tyto služby patří služby spořitelni a úvěrní. Schreiner a Colombet (2001) to zase označili za pokus zlepšit dostupnost půjček a malých vkladů chudým domácnostem zanedbávaným bankami. Podle Maleko et al. (2013) definiční konsensus v odborné literatuře praví, že mikroúvěr je odlišný od mikrofinancování, ačkoli někteří odborníci oba pojmy považují za zaměnitelné. Mikroúvěr označuje malé půjčky chudým a jako takový je součástí mikrofinancování. Nicméně podle Microfinance Gateway, mikroúvěry představují velmi malé půjčky pro dlužníky bez příjmů, s malým nebo žádným zajištěním, jež jsou poskytovány legálně registrovanými institucemi (Bogan et al., 2007). Tímto se zavádí koncept zákonnosti a státu jako justiční instituce. Z této definice by se dalo akceptovat, že místní způsob mobilizace úvěrů prostřednictvím denních příspěvků a poskytování půjček, přesahuje meze zákona, i přesto ale toto zůstává velmi běžné, jak mezi chudými na venkově, tak i v urbanizačních centrech po celé zemi. Tyto služby pomáhají rodinám začít budovat malé "mikro" podniky, které jsou důležitým zdrojem zaměstnanosti, příjmů a ekonomické životaschopnosti v rozvojových zemích po celém světě. Fokusem této definice je myšlenka chudoby, poněvadž komunita zabývající se mezinárodním developmentem se chudobou zabývá již více než deset let a mikrofinancování je jen novým paradigmatem 20. století (Rozvojový program OSN, 2006).

Základem těchto definic je pokaždé slovo „chudý“, neboť mezinárodní rozvojové společenství se problémem chudoby zabývá již více než deset let a mikrofinancování se stalo novým paradigmatem dvacátého století (United Nations Development Programme, 2006). Lepší definici pak poskytl Robinson (1998), který

říká, že mikrofinancování představuje spořitelní a úvěrní služby poskytované v malém měřítku lidem, kteří pracují s dobytčím, nebo se živí rybolovem, a pro drobné podnikatele, jejichž firmy se zabývají výrobou, opravou, recyklací, či prodejem zboží, nebo poskytují služby. Dále jsou určeny pro pracovníky za mzdu, nebo provizi, pronajímatele malých pozemků, vozidel, tažných zvířat, strojů a nářadí, nebo i pro jiné jedince, či komunity v rozvojových zemích v rurálních i urbánních oblastech. Nelze si nevšimnout, že slovo „chudý“ se v této definici neobjevuje.

Mikrofinancování se ovšem může týkat i bezúvěrového typu finančních služeb (Okiocredit, 2005), např. spoření, pojištění, penzí a platebních služeb. Právě proto je velmi důležité v terminologii rozlišovat mezi mikrofinancováním a mikrokreditem. Za mikrofinancování označujeme, když neziskové a mikrofinanční instituce doplňují dané půjčky, zatímco mikrokredit se týká drobných půjček (Sinha, 1998; International Year of Microcredit, 2005). Mikrokredit může být nevhodný pro případy, kdy nevhodné podmínky nepřejí včasnému splácení půjčky. Nehodí se tedy například pro společnosti, které žijí roztroušené po velké ploše, nebo pro takové, kde je vysoký výskyt závažných chorob. Finančním institucím se ovšem nedá odepřít jejich role v životě chudých lidí (MIX, 2005). Pravdou však zůstává, že mikrofinančních institucí je na světě asi 10 000, ale pouze 4 % z nich dosáhnou k potenciálním klientům.

4.2. Definice chudoby

Definovat chudobu je poměrně komplikovaný úkol; každý vnímá chudobu jinak. V odborné literatuře se vyskytuje několik odlišných definic, ale jednotlivé definice chudoby mají společný princip i přesto, že některé z nich nejsou komplexní, protože definují chudobu z různých dílčích aspektů.

Podle Exnerové a Volfové (2008) je chudoba v současné době považovaná za jeden z nejpálčivějších problémů globalizovaného světa. Mezinárodní společenství vnímá chudobu stále intenzivněji jako fenomén, který je třeba vymýtit, respektive zmírnit jeho dopady, nemá-li být nadále brzdou globálního společenského rozvoje. Pro boj s celosvětovou chudobou existují pragmatické důvody, a to globální jevy, které s chudobou mají spojitost, např. příliv migrantů a uprchlíků, nelegální obchod s lidmi,

zbraněmi a drogami a mezinárodní i lokální terorismus - to všechno ohrožuje bezpečnost a stabilitu bohatých zemí (Exnerová & Volfová, 2008).

Amartya Sen, profesor ekonomie a filosofie, který obdržel Nobelovou cenu za ekonomii za příspěvek k ekonomii blahobytu za své práce o teorii lidského rozvoje, státu blahobytu a mechanismech vzniku chudoby, definoval chudobu jako nedostatek, nebo neschopnost dosáhnout sociálně přijatelnou životní úroveň. Sen obecně argumentoval, že chudoba je nedostatek schopností fungovat v dané společnosti. (Sen, 1985)

Podle mezinárodní organizace World Bank lze za chudobu považovat situaci, kdy „lidé žijí za méně než dolar na den“. World Bank se domnívá, že za poslední desetiletí došlo k výraznému pokroku ve snižování chudoby. Podle nejnovějších odhadů v roce 2012 žilo 12,7% světové populace za méně než 1,94 USD na den, což je oproti 44% z roku 1990 opravdu významný pokles. Počet lidí žijících v extrémní chudobě na celém světě podle odhadů z roku 2015 poklesl pod 10% světové populace. World Bank se domnívá, že ukončení extrémní chudoby je prakticky na dosah. (World Bank, 2015).

Podle údajů z roku 2015 se Angola nachází na 149. místě podle indexu lidského rozvoje s indexem 0,532 a 36 % populace žije pod hranici chudoby, zatímco Bosna a Hercegovina je umístěna na 81. místě s indexem 0,733 a 14 % obyvatel žije pod hranicí chudoby (HDP, 2015).

4.3. Historie mikrofinancování

Koncept mikrofinancování není novinkou. Skupiny lidí, které společně spořily a vzájemně se úvěrovaly, existovaly po celém světě v různých formách. Od poloviny 19. století se v Evropě začalo objevovat několik větších a formálně spořicíh a úvěrových institucí, organizovaných převážně kolem venkovských a městských nemajetných klientů. Koncept úvěrového družstva byl rozvinut Friedriechem Wilhelmem Raiffeisenem, z jehož organizace posléze vznikla i v českých zemích známá Raiffeisenbank. Od roku 1870 se úvěrová družstva rychle rozšířila z oblastí kolem Rýna a malých německých států do jiných zemí Evropy a Severní Ameriky a posléze do rozvojových zemí. (Hes, 2012)

Moderní éra mikrofinancování vypukla v 70. letech 20. století v Bangladéši. Muhammad Yunus, považovaný za otce mikrofinancování, v této době začal půjčovat své vlastní peníze chudým lidem. Zjistil, že i malé částky, které byl schopen poskytnout, měly významný dopad na životy jeho klientů, a poté v roce 1983 založil v Bangladéši banku jménem Grameen Bank (vesnická banka) (Svitáková et al., 2011). Yunus při zakládání banky vycházel z myšlenky, že každý má právo získat půjčku a pomoci si z chudoby. Rok 2006 je považován za rok mikrofinancí a Muhammad Yunus získal Nobelovu cenu za mír za podporu ekonomického a sociálního rozvoje znevýhodněných oblastí. Yunus pro Nobelovu nadaci uvedl, že *„chudoba je umělý výtvor. Nepatří do lidské civilizace a my to můžeme změnit. Stačí, když změníme politiku a instituce, lidé se neprosí o charitu, ta není řešením. Mohou sami změnit své životy, když se jim dostane správné institucionální podpory. Půjčovat peníze není nic zvláštního, my je však půjčujeme chudým - těm, kterým nikdo půjčit nechce.“* (Hes, 2011).

4.3.1. Cíle mikrofinančního sektoru

Hlavním cílem mikrofinancování je samozřejmě usnadnit přístup lidí s nízkým příjmem k finančním službám, ke kterým by se skrze běžné banky jinak nedostali, a podpora drobných zemědělců, řemeslníků a obchodníků (Srnc et al., 2005). Existuje ovšem i řada dalších cílů s tím spojených, jako například finanční začlenění, snížení chudoby, posílení postavení žen, udržitelnost.

Záměrem finančního začlenění je umožnit chudým lidem a lidem s nízkým příjmem přístup k financím. Dále jde o vytvoření funkčního finančního systému, jehož součástí je svoboda rozhodování a potlačení prvků, které ji omezují (Sen, 1999).

Snížení chudoby umožní chudým akumulovat bohatství, podstupovat rizika, vytvořit mikropodniky a vybalancovat jejich spotřební návyky.

Postavení žen lze posílit skrze přístup k financím. To s sebou přináší také možnost větší finanční nezávislosti žen a posílení jejich sebedůvěry ve vedení domácnosti.

Zajištění udržitelnosti je dáno rozdílem mezi mikrofinancováním a dalšími pokusy o zmírnění chudoby; mikrofinancování umožňuje dosažení tohoto cíle šetrnou cestou, kdy se vše zase splatí (Brau & Woller, 2004).

4.3.2. Mikrofinancování a mikrofinanční instituce

Mikrofinance jsou malé půjčky v řádu desítek či stovek dolarů, poskytované na krátká období, zpravidla 4 až 6 měsíců (Hes, 2012).

Mikrofinance jsou soustředěny především do méně rozvinutých zemí světa. Je to jeden ze základních segmentů světové ekonomiky (Jeníček, 2004).

Mikrofinanční instituce je organizace, která poskytuje mikrofinanční služby pro obyvatele s nízkými příjmy v rozvojových zemích. Téměř všechny mikrofinanční instituce kromě poskytování úvěrů svým členům poskytují i další produkty jako pojištění, spoření a další služby (myELEN, 2016).

Mikrofinanční instituce (MFI) dosud nevydaly žádná systematická a komplexní data ohledně MFI, ani žádné oficiální informace ohledně klíčových charakteristik mikrofinančnictví, jako například počet a velikost MFI, nebo třeba informace o jejich finanční situaci. Je ovšem zřejmé, že odlišné MFI používají množství odlišných metod při realizaci mikrofinancování. Podle Grameen banky (2000) zde existuje čtrnáct různých mikrofinančních modelů. Pro účely této studie nám však postačí popsat fungování pouze tří z nich:

- **Rotační spoření a úvěrové asociace**

Tento model vznikne tím, že skupinka lidí začne pravidelně cyklicky přispívat do společného fondu (Grameen Bank, 2000). Ve většině případů k formování takovéto skupiny dochází mezi sousedy, či přáteli (Harper, 2000), nebo mezi všeobecně oblíbenými lidmi s podobnými zájmy (většinou ženy).

- **Model solidarity ve skupině podle Grameen**

Dle Berenbacha a Guzmána (1994) se tento model opírá o tlak vrstevníků na jedince ve skupině, která se obvykle skládá ze čtyř až sedmi členů, kterým jsou individuálně uděleny půjčky. Celá skupina pak garantuje úspěšné splacení všech půjček, na čemž závisí budoucí možnost obdržet půjčky další. Tento model například používá banka Grameen.

- **Vesnický model**

Tato metoda vznikla v polovině osmdesátých let minulého století, obvykle zahrnuje skupinu skládající se z pětadvaceti až padesáti členů, kteří se pro nízký příjem pokoušejí zlepšit své životní podmínky skrze vlastní výdělečné aktivity. Vytvoří si tedy společně jakousi banku, zvolí si v ní své vedení, zavedou vlastní pravidla, udělí půjčky svým členům a dohlíží na pravidelnost splátek, které sami přebírají (Grameen Bank, 2000). Fungování tohoto modelu lze popsat v následujících krocích:

- 1) MFI půjčí vesnické bance prostředky na poskytování půjček.

- 2) Všichni členové skupiny by měli podepsat smlouvu s bankou o půjčce, podle které by za jeden cyklus měli splatit alespoň 20% půjčky (Ledgerwood, 1999). Členové nemají žádný výnos ze spoření, nicméně dostanou svůj podíl z profitu, který získá daná vesnická banka. Tento model rovněž pracuje s předpokladem, že se zapojí i ženy, kterým se tudíž díky vesnickým bankám zlepší sociální postavení a dojde k nárůstu jejich vlivu v domácnostech (Holt, 1994).

4.4. Stručný přehled mikrofinancování v Africe

Podle International Finance Corporation (2011), více než tři miliardy lidí v rozvojových zemích nedisponují efektivním přístupem k úvěrům a depozitním službám. Tento problém je zvláště kritický v subsaharské Africe, kde jen pět až dvacet pět procent domácností má formální vztahy s finančními institucemi. V regionu mají svou domácí základnu pouhopouhá dvě procenta světových mikrofinančních institucí.

Mikrofinancování není všelékem na chudobu a na další výzvy související s rozvojem, ale spíše důležitým nástrojem pro její vymýcení. Chudoba je vícerozměrným problémem, zakotveným ve složitém a propojeném politickém, ekonomickém, kulturním a ekologickém systému. Vzhledem k širokému rozsahu a k existenci mnoha aktérů chudoby, neexistuje žádný jednotný přístup zaručující její odstranění.

Poskytování mikrofinančních služeb chudým v rozvojových zemích (definovaným jako ti, co vydělávají méně než 2 USD na den), zejména malých úvěrů ve

výši 50 - 1000 USD, bylo zastánci vítáno jako účinná metoda ke zmírnění chudoby a jako vývojový nástroj (Robinson, 2001; Yunus, 1999). Potenciál mikroúvěrů jako nástroje sloužící ke snížení chudoby byl v Africe široce uznávaný před dvěma desetiletími (Mbemapa, 2009). Od té doby mnoho rozvojových zemí zažilo *boom* organizací poskytujících finanční služby klientům, včetně půjček, spořicíh plánů, pojištění a platebních převodů (ITC, 2011). Kromě toho je mikrofinancování v Africe stále více zpochybňováno, a to nejen pro jeho nedostatek ověřené účinnosti pro snížení chudoby a rozvoje, ale také z ideologických podmínek. Například nedávná krize v Indii, Bosně, Maroku, Pákistánu, Nikaragui a Nigérii, která odvětví zasáhla, zadlužila několik tisíc lidí, což může implikovat vážné důsledky pro životní podmínky a pro celou komunitu lidí (Bateman, 2010; Fernando, 2006; Roy, 2010). Šíření paradigmat a zvýšení komercializace průmyslu bylo plněno s nedůvěrou a s obavami kolem etiky vydělávání peněz na úkor chudých. Hovoří se o "misi drift", a to i v rámci mikrofinančního odvětví (Fernando, 2006; Chang, 2007). Mikrofinancování v zemích CEMAC je vskutku kulturně zakořeněné a lze jej vystopovat i několik století dozadu (Mbemapa, 2009). Například rotační úspory a úvěrní asociace (ROSCAS) jsou běžně známé jako *sususu* v Ghaně, *tontiny* v Kamerunu nebo *kixikila* v Angole. Tyto tradiční a neformální finanční instituce mají tendenci být omezené geografickými a společenskými hranicemi, s žádnými aspiracemi nadále expandovat.

Komunita, mající přístup k vkladům a úvěrům a k dalším finančním službám poskytovanými formálními finančními institucemi v Africe, je velmi omezená. Například v Ghaně a Tanzanii přibližně jen 5 až 6 procent populace má přístup k bankovnímu sektoru. Aby byla naplněna neuspokojená poptávka po finančních službách, objevily se v Africe v průběhu času různé mikrofinanční instituce (MFI). Mezi nejúspěšnější mikrofinanční instituce, které působí v rozvojových zemích, patří následující: Grameen bank, Credit Projects, Credit Unions, Village Banks, Solidarity Members Groups, Linkage Types, Contract Farming a Microbanks. (Srnc, 2004). Některé z těchto institucí se soustředí pouze na poskytování úvěrů, jiné se zabývají poskytováním depozitních a úvěrových prostředků, a některé se zapojují pouze při sběru vkladů (Basu et al., 2004). V dnešní době otázka zní, jak může mikrofinancování uspět v Africe. Africký mikrofinanční sektor je stejně rozmanitý jako samotný kontinent. Příklady afrického mikrofinancování nabízejí řadu poučení z toho, co funguje a co ne.

Jako ponaučení z těchto lekcí a z dalších neafrických příkladů ROSCA vyvinul model mikrofinancování založený na čtyřech zásadách:

- Sdružování společných zdrojů lidí
- Spoléhání a zakládání si na tom, co už lidé znají (tradice)
- Na základě mikrofinancování posílit africký soukromý sektor
- Snaha o účinnost zahrnující údržbu nástrojů a lepší pracovní návyky.

4.4.1. Poskytovatelé a modely mikrofinančních zásahů v Africe

V dnešní době mezi hlavní aktéry mikrofinancování patří vláda včetně svých programátorů, mikrofinanční poskytovatelé či instituce, sítě a sdružení takovýchto institucí, a nakonec mezinárodní nevládní organizace, nadace a dárci. Pojmy "mikrofinanční poskytovatelé" a "mikrofinanční instituce" (MFI) jsou často používány zaměnitelně a odkazují na všechny druhy organizací, včetně svépomocných skupin, družstev, neziskových organizací, vládních programátorů, mezinárodních nadací a bank (ITC, 2011). Mikrofinanční poskytovatelé mohou být rozdělení dle úrovně formálnosti (neformální, poloformální, formální), nebo dle vlastnictví (vláda, členové, sociálně smýšlející akcionáři, zisk maximalizující akcionáři, atd.) Nicméně systém pro kategorizaci mikrofinančních institucí se liší zemi od země. Tato kategorizace je důležitá pro zdroje financování, jelikož objem finančních prostředků je kategorizací přímo úměrný. Dělení má následující strukturu:

- **MFI čerpající z veřejných peněz**

Tato skupina se vyznačuje tím, že může mobilizovat a zprostředkovávat vklady veřejnosti, což je aktivita navyšující závazek.

Do této skupiny patří specializované banky, banky s omezeným kapitálem, licencované banky s vzájemným vlastnictvím a nebankovní finanční instituce.

Rozvojové banky, spořitelní a poštovní banky, komerční banky a nebankovní finanční zprostředkovatelé mohou také spadat do této skupiny, pokud jsou poskytovatelé mikrofinančních služeb (ITC, 2011). Tyto instituce se koncentrují hlavně do městských oblastí; málo z nich cílí na venkovské obyvatelstvo s nízkými příjmy.

Na druhou stranu se banky tradičně vyhýbaly mikrofinancování z několika důvodů. Zejména vysoké náklady na poskytování mikropůjček v porovnání s komerčními úvěry a absence modelů *credit scoring* představují hlavní faktory (Hubka & Zaidi, 2005). Kromě toho nejištěné úvěry jsou typicky klasifikovány ze strany regulačních orgánů jako riskantní, což představuje komplikace pro obezřetné banky. A nakonec existují také politická a PR rizika v případě, kdy banky účtují úrokové sazby dostatečně vysoko, aby pokryly náklady na mikrofinanční operace (World Bank, 2003).

- **MFI čerpající z peněz lidí**

Kapitál této skupiny poskytovatelů mikrofinančních služeb primárně pochází z grantů a příspěvků, které jsou někdy dále rozšířené úsporami členů, a limitovaných půjček od komerčních bank. Zde si můžeme všimnout role nevládních organizací poskytujících mikrofinancování. V průběhu času se jejich kompetence přesunuly z poskytování finanční podpory (např. grantů a zvýhodněných půjček) na poskytovatele mikrofinancování k zajištění rozvoje kapacit (např. tréninky). MFI tak musely hledat jinde, aby financovaly své úvěry. Některým z nich se podařilo navázat na internetové portály (jako Kiva, Zidisha, Land for Peace, MyC4) nebo jiné mezinárodní peněžní trhy. Některé finanční instituce získaly grantovou nezávislost tím, že se staly licencovanými institucemi pro přijímání vkladů (Hubka & Zaidi, 2005).

- **MFI čerpající z členských peněz**

Tato kategorie patří mezi zdaleka největší kategorie poskytovatelů mikrofinancování ve východní Africe. V této kategorii je více než polovina celkového objemu finančních prostředků pro finanční služby členům generována z členských úspor a sdílením kapitálových vkladů. Zde jsou některé příklady:

- Poloformální registrovaná spořitelni a úvěrová družstva, známá jako SACCO používaná v Ugandě, Tanzanii a Keni;
- Neformální neregistrované obecní banky v případě obecních úspor a úvěrových družstev (VSLA) a akumulovaná spořitelni a úvěrová sdružení (ASCA), používaná v Ugandě a Keni (Steel & Andah, 2005).
- Neformální neregistrované skupiny, jako jsou rotační spořitelni a úvěrová sdružení (ROSCA).

Podle Besley et al. (1990) ROSCA může existovat ve dvojí formě. První typ funguje na principu náhodného alokování finančních prostředků. V náhodné variantě ROSCA se členové zavazují k příspěví fixní částky peněz do banku po každý časový úsek existence ROSCA. Losuje se a tzv. „pot“ je náhodně přidělen jednomu z členů. V dalším období se proces opakuje s tím, že předchozí vítěz je vyloučen z losovacího „hrnce“. Takto to pokračuje, dokud na každého člena ROSCA nepřipadne aspoň jednou los.

ROSCA funguje následujícím způsobem: Představme si skupinu 20 jedinců, z nichž každý by chtěl vlastnit nějaké zboží dlouhodobé spotřeby, například kolo. Předpokládejme, že kolo stojí 100 USD. Kdyby si jedinec měl každý měsíc ušetřit 5 USD, pak by potřeboval 20 měsíců k tomu, aby kolo získal. Na první pohled je zřejmé, že je toto neefektivní. Vedle toho si představme náhodnou ROSCA, která se každý měsíc po dobu 20 měsíců schází a měsíčně vybírá 5 dolarů. Měsíčně by tak jeden ze členů byl náhodně vybrán a bylo by mu přiděleno 100 USD, což by mu umožnilo si kolo koupit. Tento princip funguje v rurální Africe velmi dobře.

4.5. Některé případové studie v Africe

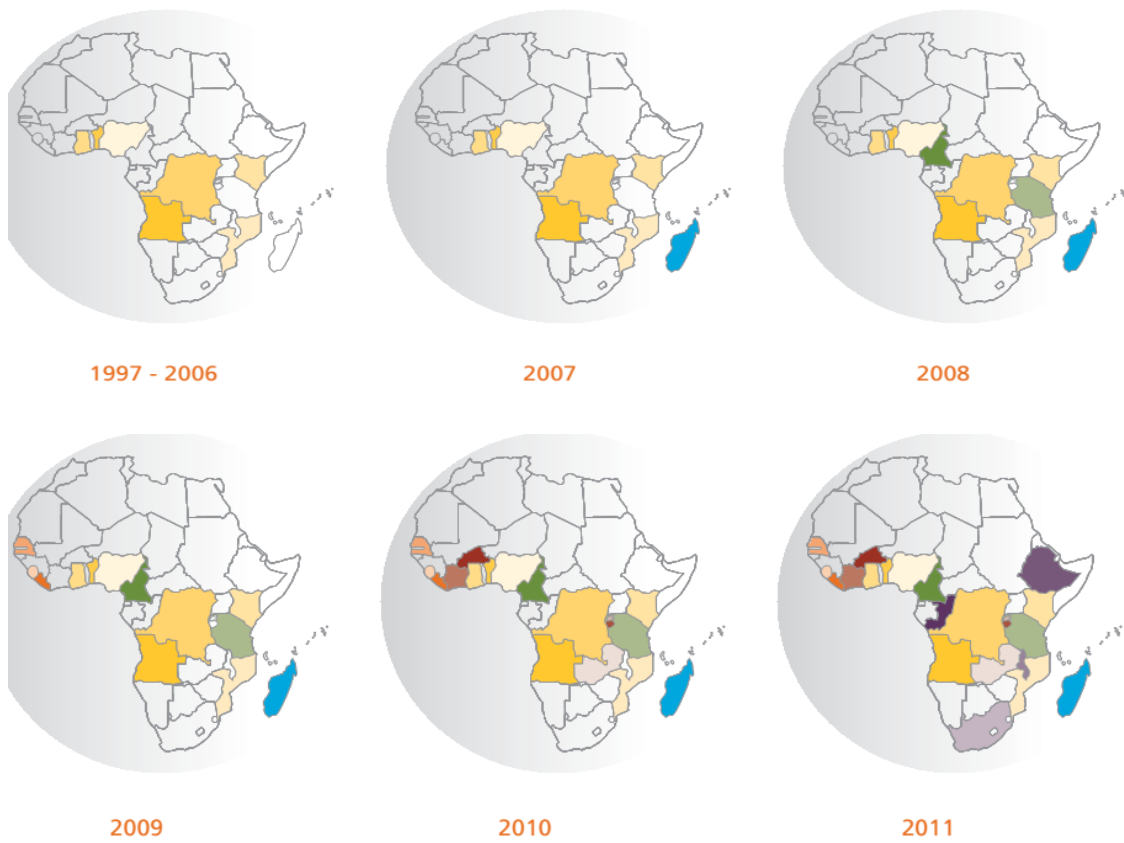
V roce 1997 začala ICF s podporou mikrofinancování v Africe za strategické spolupráce s Německou rozvojovou bankou a společně se jim podařilo mobilizovat přes 100 milionů USD na podporu vytvoření nových mikrofinančních institucí v subsaharské Africe. Do roku 2011 se podařilo založit 15 nových mikrofinančních institucí, očekávalo se však, že dosah zahrne 22 zemí ještě téhož roku. Výsledkem byla graduální kolonizace zemí v době, kdy země toto implementovaly.

Během posledních dvou desetiletí otázky vztahující se k uznání role žen "v hospodářském a sociálním rozvoji a rovnosti mezi muži a ženami" napomohly zvýšení zájmu mezi tvůrci politik a rozvoje developerů (Maleko et al., 2013). Přes znatelné zlepšení informovanosti žen a mužů v Tanzanii údaje o zaměstnanosti žen, jejich účast v mikrofinančních institucích, například ve spořitelních a úvěrových společnostech (SACCOS), jejich ekonomický přínos není ani zdaleka naplněný. I tam, kde jsou k dispozici informace, nejsou tyto informace dostatečně využité jako nástroj pro plánovače a *decision-makers* za účelem podpory a rozvoje mikrofinančních institucí. Karl (1995) tvrdí o ženské rovnoprávnosti, že cíle rozvoje nelze dosáhnout bez spoluúčasti žen, a to nejen v procesu vývoje, ale také při tvorbě cílů. Podle studií Maleko (1998) o genderových omezeních, Towo (2004) o rovnosti žen a mužů v dimenzi rurálních výrobců, Liheta (1998) o úloze družstev při poskytování úvěrů a Mtenga et al. (2004) existuje celá řada důvodů, proč se ženy neúčastní SACCO v Tanzanii.

Hlavními důvody jsou:

- kultura mužů, kteří dominují a nadměrně kontrolují ženy
- nedostatek majetkových práv
- nedostatečné porozumění SACCO
- nedostatečné finanční vzdělání
- nedostatečné znalosti pro řízení podniku
- špatná performance družstva
- ženský přístup vzhledem k leadershipu

Výsledkem podle Maleko (2013) je to, že ženy jsou více aktivní v úsporách, spoří více než muži a mají dobrou bilanci v historii splácení v rámci SOCCO v Tanzanii.

Obrázek 2: Rozvoj mikrofinančních institucí v Subsaharské Africe

Zdroj: International Finance Corporation, (2011)

Tabulka 1: Implementace mikrofinančních institucí v Africe

Roky implementování mikrofinančních institucí v Africe					
1997 -2006	2007	2008	2009	2010	2011
Angola	Madagaskar	Kamerun	Libérie	Burkina Faso	Etiopie
Benin		Demokratická republika Kongo	Nigerie	Burundi	Keňa
Demokratická republika Kongo		Ghana	Senegal	Pobřeží Slonoviny	Malawi
Ghana		Tanzanie	Sierra Leone	Rwanda	JAR
Keňa				Zambie	
Mosambik					
Nigerie					

Zdroj: International Finance Corporation, 2011

4.5.1. Základní informace o Angole

Angola je bývalou portugalskou kolonií ležící na jihozápadním pobřeží Afriky. Mezi sousední státy patří Kongo, Demokratická republika Kongo, Zambie a Namibie. Provincie Cabinda na severu Angoly je od zbytku státu oddělena územím Demokratické republiky Kongo. Angola získala nezávislost až v roce 1975 jako jedna z posledních afrických zemí. Angola je rozdělená na 18 provincií, hlavním městem tohoto státu je Luanda a používanou měnou kwanza. Podle sčítání lidu, provedeného v roce 2014, žije v Angole 24,4 milionů obyvatel. (Census 2014).

Do špatné situace se Angola dostala zejména kvůli občanské válce, která začala v roce 1975 a trvala s krátkými přestávkami dlouhých 27 let, a to až do roku 2002, kdy byl vedoucí představitel a válečný vůdce hnutí UNITA Jonas Savimbi zastřelen. Posléze byl mezi jednotlivými bojujícími stranami uzavřen klid zbraní a tím válka skončila. Dnes se o suroviny a vliv nad Angolou vede mezi světovými mocnostmi opět válka, ale

tentokrát to je válka ekonomická (Klíma, 2008). Byla zastavena téměř veškerá těžba kromě ropy.

Česká republika ve spolupráci s tehdejší ITS ČZU (nyní FTZ) podporovala po skončení občanské války Angolu prostřednictvím různých projektů s odlišnými cíli a prioritou. Většina projektů byla zaměřena na podporu zemědělského vzdělávání a poradenství (Havrland, 2012).

Z hlediska bilaterální zahraniční spolupráce (ZRS) ČR Angola již není v současné době považována za tzv. programovou zemi. V koncepci ZRS ČR na období 2010–17 byla Angola zařazena mezi prioritní země bez programu spolupráce, „v nichž bude pokračovat spolupráce v jiném rozsahu a zaměření než v předchozím programovém období“. Prakticky jsou od roku 2013 v Angole možné jen tzv. malé lokální projekty, popř. tzv. trilaterální spolupráce (Businessinfo, 2015).

Navzdory ekonomickému růstu v posledních letech patří Angola stále mezi nejhudší země na světě. Podle indexu lidského rozvoje je Angola na 149. místě žebříčku ze 187 zemí. Přes 36 % obyvatelstva žije v chudobě (MZV, 2015).

Obrázek 3: Mapa Angolské republiky

Zdroj: Google Earth, vlastní zpracování

4.5.2. Současný stav angolské ekonomiky

Současný stav angolské ekonomiky je kritický kvůli poklesu světových cen ropy, která tvoří 30 % HDP a až 95 % příjmů státního rozpočtu, ke kterému došlo v polovině roku 2014. Pro Angolu znamená tento pokles významnou ztrátu exportních a rozpočtových příjmů. S vysokými cenami ropy a rozvojem těžby dosahovala Angola v posledních letech velmi dynamického ekonomického růstu. Angola je ekonomikou plně závislou na těžbě a následném vývozu fosilních paliv. V roce 2013 činil růst HDP 6,8 % a v roce 2014 odhadem 4,4 %. S dramatickým poklesem cen ropy došlo k odpovídajícímu snížení vládních příjmů. Ceny ropy byly sníženy odhadem z 81 na 40 dolarů za barel, v důsledku čehož celkové státní výdaje klesly o 25 %, což pro veřejné investice znamenalo pokles o 54 %. Vláda zavedla několik opatření, mimo jiné investice do projektů ve stavebnictví klesly přibližně o polovinu, ale i přesto rozpočet předpokládá „schodek“ ve výši 7 % HDP, což navíc mnozí považují za příliš optimistické. Druhým přijatým opatřením bylo zavedení speciální daně ze směnných operací v zatím neurčené výši (odhaduje se 15–18 %), která zatíží směnu místní měny na zahraniční a převod prostředků do zahraničí. Přesto přetrvávají pochybnosti o dostatečných devizových rezervách a vláda bude muset o pomoc požádat Mezinárodní měnový fond (Businessinfo, 2015).

4.5.3. Mikrofinancování v Angole

Angola zažila desetiletí ekonomické distorze, způsobené zejména centrálně plánovanou ekonomikou, přijatou po získání nezávislosti v roce 1975, a válkou, která trvala více než 30 let a výrazně se zapříčinila o omezený pohyb zdrojů po celé zemi.

Angolské mikro, malé a střední podniky postrádají služby, které by mohly podpořit jejich rozvoj a růst. Služby, které jsou k dispozici, jsou soustředěny v Luandě, a zaměřují se na větší klientelu. Přístup ke službám pro rozvoj podnikání je omezený a design a struktura těchto služeb, pokud jsou disponibilní, bere nedostatečně v úvahu potřeby a realitu podnikání v této části trhu (UNDP, 2006).

Bankovní systém zůstává vysoce koncentrovaný v hlavním městě a zaměřuje se na vyšší segmenty trhu, což ponechává většinu angolských podniků s omezeným nebo žádným přístupem k finančním službám. V posledních letech rostoucí optimismus,

pojící se s koncem války, spolu s některými popudy centrální banky vedly některé banky k otevírání nových poboček v provinciích, a dokonce k cílení na menší obchodní klientelu, kde je však ještě velký nevyužitý prostor trhu. Existují některé mladé angolské mikroúvěrové iniciativy, nabízející úvěry podnikům v neformálním sektoru, ale nedostatek zkušeností a nevhodné metodiky způsobují mnoho chyb.

Vizemi, které má program v úmyslu podporovat, jsou "rozmanité, robustní, mikro, malé a střední podniky v Angole". Zpočátku je důležité vybudovat konsensus ohledně společné vize a národní strategii pro rozvoj tohoto odvětví. Jako výsledek zlepšování příznivého prostředí, rozšiřování nabídky mikro a malých podnikatelských úvěrů, přesměrování nabídek odborného vzdělávání vůči trhu a zavádění pilotních modelů pro poskytovatele rozvoje podnikatelských služeb, může být vygenerována zaměstnanost a příjmy budou stoupat, což je důležitým bodem ke snížení chudoby.

Angolský mikrofinanční průmysl bude posílen prostřednictvím několika budovacích kapacitních iniciativ a prostřednictvím pobídek pro nové účastníky. Zúčastněné strany budou mít možnost navštívit přední světové mikrofinanční instituce a učit se z jejich obchodních modelů. Zkušení odborníci na mikrofinancování budou smluvně pomáhat angolským mikrofinančním institucím identifikovat investice nezbytné pro podporu růstu.

4.5.4. Současná situace na mikrofinančním trhu

Odhaduje se, že v rozmezí 400 000 až 500 000 mikro a malých podniků má do značné míry nenaplněnou poptávku po mikrofinančních službách. Odhaduje se, že většina z těchto firem by mohla využít z úvěrů v USA ne více než 1000 USD. V minulosti se na poskytování úvěrů mikro a malým podnikům specializovala obchodní banka Banco Sol (nijak nesouvisí s bolivijskou bankou Banco Sol) a mezinárodní nevládní organizace, Development Workshop. Jejich aktivní klientská základna čítala méně než 8000 klientů, a je silně koncentrovaná (> 80%) v hlavním městě Luanda (UNDP, 2006).

V roce 2004 na trh vstupuje nová banka, která se zaměřuje na mikro a malé obchodní úvěrové půjčky (v hodnotě až 50 000 USD) a jmenuje se "Novo Banco". Tato instituce je plně financována bilaterálně a multilaterálně veřejnými investory na základě

grantů a vlastního kapitálu, provozně řízenými německou poradenskou firmou po dobu nejméně 3 let.

Národní banka Angoly (BNA), jakožto regulační orgán, prokázala svou otevřenost k diskusi návrhů zákona o regulaci mikrofinančních institucí.

Z iniciativy mezinárodní organizace Development Workshop získává v roce 2008 licenci banka KixiCrédito. V současné době se jedná o lídra na trhu mikrofinancí. Kixicredito slouží v Angole 10 let, zaměstnává přes 250 lidí, má celkem 20 poboček po celé zemi, přičemž 5 z nich je v hlavním městě Luandě. Jedná se o největší soukromou instituci poskytující mikropůjčky v Angole (Hebo, 2015)

KixiCrédito poskytuje příležitosti pro Angolany, kteří se chtějí vymanit z chudoby prostřednictvím finančních služeb (Mixmarket, 2014). Historie této společnosti v Angole sahá do roku 1999. Zpočátku společnost působila v hlavním městě Luandě a poté v provincii Huambo. V roce 2008 KixiCrédito získává bankovní licenci od Angolské národní banky a díky svému specifickému produktu zaměřenému na obyvatelstvo venkova, jehož zdrojem obživy je zemědělství, se postupně dostává i do dalších částí Angoly. V současné době má společnost pobočky v Luandě, v provinciích Cabinda, Soyo, Uíge, Benguela, Lobito, Huambo, Lubango, Namibe, Bengo, Kwanza Sul, Malanje, Lunda-Norte a Lunda-Sul. Banka KixiCrédito tedy pokrývá velkou část území Angoly. Kromě poskytování mikrofinančních služeb slouží také jako úvěrová společnost pro příměstské obyvatelstvo. V současné době banka KixiCrédito poskytuje svým klientům 5 mikrofinančních služeb, a to KixiSolidário, KixiSolidário reforçado, KixiNegócio, KixiComunal a KixiCasa. (Kixicredito, 2016)

KixiSolidário je úvěr určený pro skupiny osob, které již vykonávají drobnou výdělečnou činnost. Poskytnutí kapitálu má za cíl urychlení rozvoje jejich aktivit. Zájemci musí tvořit skupiny od 6 do 15 členů, žít ve stejné oblasti a provozovat drobnou výdělečnou činnost. Minimální výše půjčky je 10.000 kwanza (cca 63 USD) a délka splácení je 6 měsíců.

KixiSolidário Reforçado je úvěr určený pro osoby, které potřebují kapitálovou „injekci“ na rozběh své živnosti. Poskytnuté finanční prostředky mají jejich aktivity dynamizovat. Zájemci musí tvořit skupiny o 3 až 5 osobách, musí již mít zkušenosti

v daném oboru činnosti a výhodou je, pokud žijí ve stejné oblasti. Minimální výše půjčky je 100 000 kwanza (cca 630 USD) a délka splácení je 12 měsíců.

KixiNegocio je individuální úvěr, určený na uskutečňování podnikatelských záměrů velkých klientů. Žadatelé již musí provozovat zavedenou živnost. Minimální výše půjčky je 500 000 kwanza (cca 3 150 USD) a délka jejího splácení je 12 měsíců.

KixiComunal je úvěr určený pro znevýhodněné obyvatelstvo na venkově. Cílem úvěru je napomáhat rozvoji jejich zemědělské činnosti a podporovat jejich vzájemné obchodování. Skupiny zájemců musí mít 15 až 30 členů, kteří žijí ve stejné oblasti. Úvěr je nabízen ve třech variantách podle minimální výše, a to 50 000, 100 000 a 200 000 kwanza a příslušné délky splácení, která činí 6 měsíců u nejnižšího úvěru až 12 měsíců u zbývajících dvou produktů.

KixiCasa je úvěr určený pro osoby, které provozují drobnou živnost, a také pro zaměstnance s nízkými příjmy. Zájemci musí být ve věku 18 až 60 let, musí být občané Angoly nebo cizinci s dlouhodobým pobytem. Výše úvěru se pohybuje v rozmezí od 200 000 do 1 milionu kwanza. Splatnost úvěru je 36 měsíců.

Další institucí na angolském mikrofinančním trhu je Banco de Poupança y Crédito (BPC). Tato instituce nabízí komplexní bankovní služby pro občany, firmy a doplňkově se zabývá rovněž mikrofinancováním. Své mikrofinanční služby zaměřuje na posílení malých podniků, poskytuje mikroúvěry drobným zemědělcům ve venkovských a příměstských oblastech. Zájemci z řad zemědělců tvoří skupiny 3 až 7 osob, minimální výše úvěru je 100 USD a maximum činí 1 500 USD na skupinu. Délka splácení úvěru je až 18 měsíců, přičemž doba a forma splácení je závislá na druhu plodiny. Jako záruku banka požaduje vinkulaci příjmů, vklady denních tržeb, solidární ručení, a to od všech členů skupiny (bpc, 2016).

Tabulka 2: Mikrofinanční instituce v Angole

	Půjčky (Million)	Dlužníci	vklady (USD)	vkladatelé
Kixicredito	19,9	20,881	4,1	20881
NovoBanco	7,4	2,273		27042

Zdroj: Mixmarket, 2015

Důvod proč v databázi Mixmarket jsou pouze dvě mikrofinanční instituce, které působí v Angole, není znám. Může to být absencí dat poskytovaných ze strany ostatních mikrofinančních institucí pro každoroční aktualizaci databáze.

Paralelně s formální nabídkou finančních institucí v Angole funguje tradiční neformální mikrofinanční trh, známý jako kixikilo. Patří sem řada dalších neformálních mikrofinančních institucí, které nejsou v databázi Mixmarket vedené. Neformální instituce v Angole pokrývají aktivity, jako je obchod (textil, potraviny, ryby, elektrospotřebiče, materiál pro výrobu); výroba (truhláři, tesaři, svářeči, mechanici, krejčí, pekaři); služby (malé obchody, malé lékárny, kosmetické salony, pohřební ústavy, malé soukromé školy).

Mezi neformální instituce, které v Angole fungují jako poskytovatelé úvěrů, patří:

- **Development Workshop (DW)**

Kanadská nezisková organizace, jejímž cílem skrze rozvoj místních kapacit zlepšit životní podmínky chudých a znevýhodněných skupin obyvatel. Práce této organizace je financována z dotací z nevládních organizací (NNO), národních a mezinárodních rozvojových agentur a soukromým sektorem. (Cain, 2015). Organizace DW není sama o sobě organizací poskytující finanční prostředky a ani nezískává finanční prostředky přímo od veřejnosti. Podporují úvěr Kixicredito.

- **Angolská rozvojová banka**

Angolská rozvojová banka (BDA) je veřejná finanční instituce založená v červenci 2006 s cílem podpořit hospodářský růst země. BDA financuje projekty týkající se pěstování a obchodu s kukuřicí, fazolemi, bavlnou a stavebními materiály (BDA, 2013).

- **Banco Sol**

Vedle skupinových mikroúvěrů a podnikatelských mikroúvěrů zavedla banka Banco Sol (BS) mikroúvěry zaměřené na oblast venkova, které mají podpořit typicky venkovské aktivity, jako je zemědělství, rybolov, aj. V zemědělských úvěrových skupinách mají přístup ke zdrojům potřebným k rozvoji svých činnosti, včetně vybavení. Dlužník je skupina 4 až 7 osob se zvoleným lídrem skupiny. Lhůta splatnosti

tohoto zemědělského úvěru je 6 měsíců na nákup vstupních zdrojů a 18 měsíců pro nákup zařízení. Úvěrový kapitál je 5 000 USD a může dosáhnout až 10 000 USD v případě nákupu nezbytného zemědělského vybavení (Banco sol, 2009).

5. Základní informace o Bosně a Hercegovině

Bosna a Hercegovina je federativní republikou, která se nachází uprostřed Balkánského poloostrova, v jihovýchodní části Evropy. Od roku 1992 je samostatným státem, který vzešel z bývalé Jugoslávie. Sousedními státy jsou Chorvatsko, Černá Hora a Srbsko. Současná podoba státu byla vytvořena na základě tzv. Daytonské mírové smlouvy z roku 1995. (Bussinessinfo, 2015).

Hlavním městem tohoto státu je Sarajevo, které se nachází na geografickém středu země. Je to největší město v zemi a žije v něm kolem 400 000 lidí (Bosna, 2012).

Bosna a Hercegovina patří dlouhodobě k zahraničněpolitickým prioritám České republiky, což je jeden z důvodů, proč je zařazena do nejvyšší kategorie prioritních zemí zahraniční rozvojové spolupráce ČR, mezi tzv. programové země. Bosna a Hercegovina patří mezi nejméně rozvinuté země Evropy, podle OECD/DAC se Bosna a Hercegovina řadí mezi země s nižším středním příjmem. Aktuálně se nachází na 81. místě dle indexu lidského rozvoje a 14% obyvatel žije pod hranicí chudoby (MZV, 2014).

Obrázek 4: Mapa Bosny a Hercegoviny

Zdroj: Google Earth

5.1. *Současný stav bosenské ekonomiky*

Bosna a Hercegovina má přechodnou ekonomiku s omezenými reformami trhu. Ekonomika spoléhá na vývoz kovů, energie, textilu a nábytku a také na finanční a zahraniční pomoc. Vysoce decentralizovaná vláda brání koordinaci hospodářské politiky a reforem, zatímco nadměrná byrokracie a segmentovaný trh odrazují zahraniční investory. Mezietská válka v Bosně a Hercegovině způsobila pokles výroby o 80 % od roku 1992 do roku 1995 a nezaměstnanost stoupala.

Vládní výdaje včetně transferových plateb zůstávají na vysoké úrovni, na přibližně 40 % HDP. Míra nezaměstnanosti je stále vyšší, a je považována za nejzávažnější makroekonomický problém. Úspěšné zavedení daně z přidané hodnoty v roce 2006 přineslo stálý zdroj příjmů pro vládu a pomohlo zadržet činnost šedého trhu.

Bosna a Hercegovina se stala plnoprávným členem Středoevropské dohody o volném obchodu v září 2007. Ekonomické priority Bosny a Hercegoviny jsou: zrychlení integrace do EU; posílení fiskálního systému; reforma veřejné správy; členství ve Světové obchodní organizaci (WTO); zajištění ekonomického růstu podporou dynamického, konkurenčního soukromého sektoru. (Forbes, 2015)

5.2. *Mikrofinance v Bosně a Hercegovině*

Mezi instituce poskytující mikrofinanční služby v Bosně a Hercegovině patří především organizace poskytující mikroúvěry MCO, MCF, které pracují na základě neziskových mikroúvěrů, a komerční banka MCC. Bosna a Hercegovina se skládá ze dvou subjektů, Federace Bosny a Hercegoviny a Republiky srbské. Každý subjekt má vlastní bankovní agenturu. Jak ve Federaci Bosny a Hercegoviny, tak v Republice srbské MCO a komerční banka jsou pod dohledem příslušných bankovních agentur (CGAP, 2016).

V Bosně a Hercegovině, podle údajů Mixmarketu (2015), je možno nalézt přes 15 mikrofinančních institucí, avšak v současnosti je aktivních pouze 9 z nich. Mezi nejvýznamnější patří: Partner microcredit foundation, Microcredit foundation EKI, Mikrofin a MCF Sunrise.

- *Mikrofin*

Organizace byla založena v roce 1999 a má za cíl poskytování přiměřených finančních služeb ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu, které má nízké příjmy. Pomáhat klientům stát se ekonomicky nezávislými a vytvářet zisk (Mixmarket, 2014).

V roce 2014 Mikrofin dostal cenu za nejlepší organizaci poskytující mikroúvěr v Bosně a Hercegovině. Cena je udělena poradenskou společností Revicon, která každý rok na základě výsledků a celkového zhodnocení činnosti finančních institucí a poskytuje uznání nejúspěšnějším bankám, pojišťovnám a organizacím (Mikrofin, 2014).

- *Sunrise*

Nadace vznikla v roce 1997. V současné době zaměstnává 215 zaměstnanců. Má za cíl zlepšit ekonomickou situaci ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu s nízkými příjmy tím, že nabízí svým klientům mikroúvěrové služby. Nadace také podporuje malé podnikatelské firmy při vytváření a udržování dlouhodobých pracovních příležitostí při používání široké škály finančních služeb. Při použití adekvátní mikroúvěrové metodiky a kvalitní služby bude nadace neustále udržovat uspokojivou úroveň ziskovosti a přiliv dalších zdrojů financování investorů anebo dárců a přitom se stále zaměřovat na obsluhu cílené populace (Mixmarket, 2012).

- *Partner microcredit foundation*

Partner microcredit foundation je nezisková organizace, finanční instituce a mikrofinanční nadace. Společnost byla založena v roce 1997 v Bosně a Hercegovině. Zaměstnává 297 zaměstnanců, kteří se věnují na 100 % mikrofinanční činnosti. Organizace má za cíl poskytování finančních služeb pro ekonomicky aktivní obyvatelstvo, které má obtížný nebo žádný přístup k běžným zdrojům finančních prostředků k nastartování a rozvoji vlastního podnikání a zlepšení životní úrovně. Organizace podporuje mikro podnikatele, podporuje také účast žen v podnikání pro snadnější přístup k finančním prostředkům ve venkovských oblastech. Většina klientů žije ve venkovských oblastech a jsou zapojeni do zemědělské činnosti. Organizace zajišťuje kvalitní úvěrové produkty a technickou podporu, pomáhá zvyšovat zaměstnanost (e-mfp, 2016)

- *Microcredit foundation EKI*

Microcredit foundation EKI je nezisková organizace, má 69 poboček s více než 250 zaměstnanci. Má za cíl snížit ekonomické příčiny chudoby v Bosně a Hercegovině. Svým klientům zajišťuje finanční služby a technickou podporu pro ty, kteří nemají přístup k bankovním službám nebo pro podniky, které mohou vytvořit nebo udržet pracovní místa v celé Bosně a Hercegovině bez ohledu na místo (Mixmarket, 2016).

5.3. Vývoj mikrofinančního trhu v Bosně a Hercegovině

Mikrofinanční sektor Bosny a Hercegoviny je relativně mladý a byl zaveden v průběhu poválečných let po roce 1990 jako součást procesu ekonomické obnovy. Většina z poskytovatelů mikrofinancování, kteří se objevili po polovině roku 1990, dosáhli silného růstu v expanzi a ziskovosti, a přilákali velké množství místních a mezinárodních finančních zdrojů. Instituce poskytující v současné době mikrofinanční služby zahrnují komerční banky, neziskové mikroúvěrové podniky a neziskové mikroúvěrové nadace.

Regulační a kontrolní rámec pro odvětví mikrofinancování v Bosně je dobře zaveden a slouží jako vzor pro ostatní země. Legislativa požadující jednotný způsob výpočtu a vyjádření efektivní úrokové sazby byla v Srbské republice přijata v roce 2006 a v roce 2007 ve Federaci Bosny a Hercegoviny. Ta jasně stanovuje definici, metody výpočtu a komunikace efektivní úrokové sazby ze strany mikrofinančních poskytovatelů provozujících službu v zemi. Legislativa přijatá v roce 2010 stanovuje požadavky pro vyřizování stížností zákazníků, včetně času zpracování reklamace, způsobu předkládání stížností a vedení evidence stížností v agentuře bankovníctví (mftransparency, 2016).

Díky světové bance je velmi profesionální a většina institucí přijala od samého počátku osvědčené postupy, pokud jde o finanční udržitelnost a transparentnost. Světová banka v roce 1997 přispěla první finanční prostředky jako součást LIP (místní iniciativa projektů), které byly zaměřené na rozvoj a podporu k rozvoji finančně důvěryhodných programů mikroúvěrů. Teprve potom byly tyto iniciativy

transformovány do samostatných mikrofinančních institucí (MFI), které se nacházejí po celé zemi. Od poloviny roku 2000 mikrofinanční sektor začal růst velmi rychle, byl posílen příchodem zahraničních investic a financování dluhu od lokálních komerčních bank. (EuropeanMicrofinance, 2010).

Tabulka 3: Mikrofinanční instituce v Bosně a Hercegovině

MFIs v Bosna	Rok	Půjčky (v miliónec Dlužníci	Vklady (USD)	Vkladatelé
Sunrise	31. 12. 2015	15 196 286	13 772	0
EKI	31. 12. 2015	53 347 067	35,296	0
EKI Consolidated	31. 12. 2015	62 716 747	36,93	0
LIDER	31. 12. 2015	7 437 156	4,851	0
LOK Microcredit Foundation	31. 12. 2015	10 907 196	9,37	0
MI-BOSPO	31. 12. 2015	24 837 288	20,221	0
MIKRA	31. 12. 2015	10 192 040	9,113	0
MIKROFIN	31. 12. 2015	83 138 685	53,054	0
Partner	31. 12. 2015	62 672 051	44,281	0

Zdroj: Mixmarket, 2015

6. Komparace mikrofinančních trhů Angoly a Bosny a Hercegoviny

6.1. Zhodnocení mikrofinančního trhu v Angole

Angolský mikrofinanční sektor, i přesto že se vyvíjí od roku 1999, není příliš rozvinutý, klienti nejsou dostatečně informováni ohledně možností mikrofinančních služeb. V Angole je možné nalézt pouze tři formální mikrofinanční instituce. Jedná se o KixiCrédito, poskytující svým zákazníkům pět různých mikrofinančních služeb s odlišným cílem a prioritou, a dále banky BPC a Novo Banco, které jsou orientovány na rozvoj drobných podnikatelů. Nabízí zákaznický servis a širokou škálu bankovních produktů. Banka BPC zaměřuje své mikrofinancování na drobné zemědělce a Novo Banco se zaměřuje především na poskytování úvěrů pro mikropodniky, malé a střední podniky.

6.2. Zhodnocení mikrofinančního trhu v Bosně a Hercegovině

Mikrofinancování v Bosně a Hercegovině se rozvíjelo od počátku 90. let 20. století. Regulační a kontrolní rámec pro odvětví mikrofinancování v Bosně a Hercegovině je dobře zaveden a slouží jako vzor pro ostatní země v rámci poskytování mikrofinančních služeb svým občanům. V Bosně a Hercegovině má dobrý přístup k mikrofinančním službám i obyvatelstvo venkova, přičemž některé instituce se zde zaměřují přímo na venkovské obyvatelstvo.

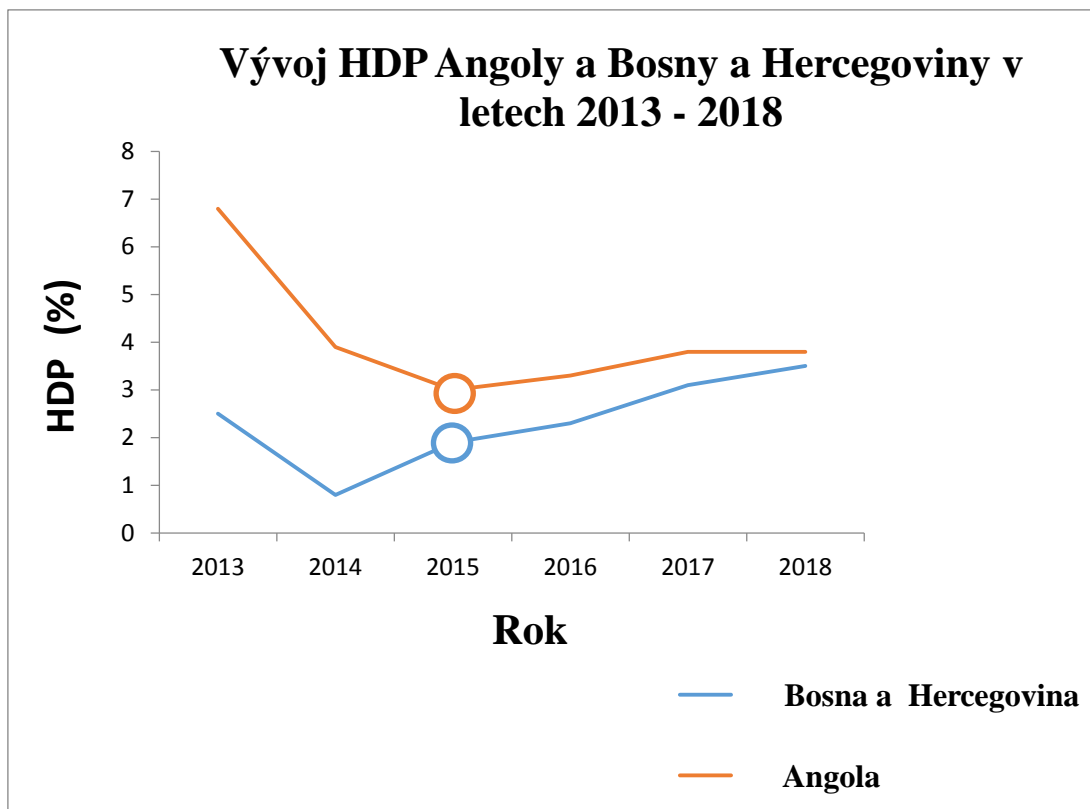
6.3. Porovnání mikrofinančního sektoru v Angole a Bosně a Hercegovině

Když porovnáme angolský a bosenský mikrofinanční trh, je na první pohled možné konstatovat, že bosenský mikrofinanční trh je oproti angolskému vyspělejší, ať už mluvíme o formálních anebo neformálních mikrofinančních institucích poskytujících mikrofinanční služby, nebo dokonce o poskytování informací zákazníkům a organizaci mikrofinančního sektoru.

V Bosně a Hercegovině zákazníci poptávající mikrofinanční služby mají možnost širokého výběru z mikrofinančních institucí a poskytovaných produktů, kde je možné nalézt více než 15 formálních mikrofinančních institucí, z toho je v roce 2015 aktivních 9 institucí. Oproti tomu v Angole zákazníci většinou poptávají mikrofinanční služby se zaměřením na neformální mikrofinanční instituce. Hlavním důvodem je, že nemají větší výběr z formálních mikrofinančních institucí; v celé Angole je možné nalézt pouze 3 formální mikrofinanční instituce.

V Bosně a Hercegovině má každá mikrofinanční instituce vlastní aktuální webové stránky, na kterých je možné najít veškeré důležité informace ohledně poskytovaných mikrofinančních služeb. V Angole občané poptávající mikrofinanční služby nemají dostatek informací o vybrané mikrofinanční instituci, protože její webové stránky nejsou příliš často aktualizované, nebo je dokonce tyto instituce vůbec nemají, a tudíž zákazníci nemají přehled o aktuálních poskytovaných službách.

Významný rozdíl mezi mikrofinancováním v Angole a Bosně a Hercegovině spočívá v tom, že v Bosně a Hercegovině existuje Asociace mikrofinančních institucí, která pokryje 98 % klientů poptávajících mikrofinančních služby, zatímco v Angole neexistuje žádná mikrofinanční asociace.

Graf 1: Vývoj HDP Angoly a Bosny a Hercegoviny v letech 2013 - 2018

Zdroj: World bank (2016). Vlastní zpracování

Graf znázorňuje vývoj HDP v %. V důsledku nízkých cen ropy v roce 2015 v Angole HDP značně kleslo, zatímco v Bosně a Hercegovině ve stejném roce hodnota HDP rostla (Graf 1). Nicméně odhaduje se, že od roku 2017 a 2018 jak v Angole, tak v Bosně a Hercegovině, bude tempo růstu HDP průměrně stejné.

7. Závěr

Co se týče systému fungování mikrofinancování v Bosně a Hercegovině, je patrné, že je dobře organizovaný, a zákazníci, kteří poptávají mikrofinanční služby, mají více možností, ať už se jedná o mikrofinanční instituce nebo o výběr z nabízených produktů. Kromě toho v Bosně a Hercegovině funguje Asociace mikrofinančních institucí, která se věnuje 98 % klientů poptávajících mikrofinanční služby.

Po získání náhledu do systému fungování mikrofinancování v rozvojových zemích mohu konstatovat, že formální bankovní systém v rozvojových zemích většinou neposkytuje úvěr chudým lidem, a pokud poskytuje, je to vždy v malém množství a vyžaduje ve většině případů vyšší záruky. Lidé s nízkými příjmy tak nemohou splnit podmínky dané pro poskytnutí a splacení úvěru. Ve snaze překonat tento problém, aby i lidé s nízkými příjmy měli přístup k úvěrům a financování hospodářské činnosti, vytváří v některých zemích většinou ženy družstevní skupiny na spoření a úvěry (ROSCAS). Tyto systémy jsou však do určité míry považované za nedůvěryhodné, protože mají problémy se zajištěním hromadění netto kapitálu z dlouhodobého hlediska. V případě Angoly se tyto skupiny nazývají *kixikilo*. Ačkoliv se to může zdát nedůležité, chudé rodiny, které využívají tyto služby, mají možnost spořit a rozvíjet vlastní drobné podnikatelské činnosti, při kterých většinou ženy prodávají na ulici různé zboží.

Při zpracovávání této bakalářské práce, která si kladla za cíl porovnat fungování mikrofinančního systému v Angole a Bosně a Hercegovině a popsat fungování mikrofinančních institucí, jsem došla ke závěrům, že porovnat obě země v rámci mikrofinancování je možné, a to díky vzájemným podobnostem. Třebaže se obě země zdají naprosto rozdílné, přesto ve vývoji ekonomických subsystémů vykazují výrazné podobnosti, které mohou být motivem k přenosu zkušeností, třeba v oblasti mikrofinančních trhů. Každopádně však vzor jedné země (Bosna a Hercegovina) může fungovat jako reference pro rozvoj systémů mikrofinancování druhé země (Angola). Podle mého názoru v Angole chybí projekty na podporu rozvoje mikrofinančního sektoru, kde by probíhalo školení zaměstnanců mikrofinančních institucí, vzdělávací programy pro zákazníky, a podpora finanční gramotnosti obyvatelstva. Ze zkušeností s mikrofinancováním v Bosně a Hercegovině by se mohly inspirovat také angolské

mikrofinanční instituce, a to především z hlediska nabídky mikrofinančních služeb, přístupu k zákazníkům a poskytování informací stávajícím i potenciálním zákazníkům ohledně fungování mikrofinančních služeb a jejich podmínek.

8. Reference

Seznam použitých zdrojů:

- Banco Sol, 2009. Banco sol. Available at www.bancosol.ao/Conteudos/Artigos/detalhe.aspx?idc=1641&idsc=1660&idl=1
Accessed 2016-04-12
- Bateman M. 2010. Why doesn't microfinance work? The destructive rise of local neoliberalism. New York: Zed Books.
- BDA. (2013). Banco de Desenvolvimento de Angola. Available at <http://www.bda.ao/docs/bdaEmpresa.html> Accessed 2016-04-12
- Besley T, Coate S and Loury G. 1990. The Economics of Rotating Saving and Credit Associations. MIT-CEPR 90-014WP. Available at: <http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/50147/28596085.pdf?sequence=1> .
Accessed on 20-2-2016.
- Bogan V, Johnson W, Mhlanga N. 2007. „Does Capital Structure Affect the Financial sustainability of Microfinance Institutions?UNDP. 2006. ANG/03/011- Angola enterprise programme. Support to the Development of the micro enterprise sector in Angola. Available at: <http://www.undp.org/content/dam/angola/docs/prod/atocaep/prodocaep.pdf> . Accessed on 21.02:2016.
- Bosna. 2012. Bosna a Hercegovina. Available at <http://bosna.nabalkan.cz/bosna-a-hercegovina-obecne/>: Accessed 2016-03-23.
- BPC. 2016. Micro – Crédito. Available at http://www.bpc.ao/bpc/pt/clientes.13/micro-financas.16/bpc_micro-credito.a72.html: Accessed 2016-04-01
- Brau CJ, Woller GM. 2004. Microfinance: a comprehensive review of existing literature. J Entrepren Financ Bus Ventur 9(1):1-26.
- BussinessInfo. 2015. Angola: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR. Available at <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/angola-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr-18690.html>: Accessed 2016-03-23.

- BussinessInfo. 2015. Angola: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled. Available at <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/angola-zakladni-charakteristika-teritoria-18687.html>: Accessed 2016-03-23
- BussinessInfo. 2014. Dopady portugalské ekonomické krize v Angole. Available at <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/dopady-portugalske-ekonomicke-krize-v-angole-62167.html>: Accessed 2016-02-10
- Cain, A. (2015, April 4). Informal Market worlds Atlas. Available at <http://www.dw.angonet.org/>. Accessed 2016-04-12
- Censo. 2014. Available at <http://censo.ine.gov.ao/xportal/xmain?xpid=censo2014>: Accessed 2016-02-30.
- Cveček J. 2009. Mikrofinance jako investiční alternativa: Studie potenciálu a rozložení rizik. Available <http://www.myelen.com/images/library/micro/9JCVUKCVUT-CVECEK.pdf>: Accessed 2016-03-23.
- Česká Zemědělská Univerzita. 2016. Rozvojové projekty Angole. Available at <http://studuj.czu.cz/aktuality/rozvojove-projekty-pomohly-angole>: Accessed 2016-03-23
- Exnerová V. 2008. Chudoba. Available at <http://www.rozvojovka.cz/chudoba>: Accessed 2016-03-23.
- EKI. 2014. About EKI. Available at <http://www.eki.ba/about-eki/>: Accessed 2016-04-01.
- Fernando J. L. 2006. Microfinance: Perils and prospects. New York: Routledge
- Forbes. 2015. Bosnia and Herzegovina. Available at <http://www.forbes.com/places/bosnia-and-herzegovina/>: Accessed 2016-03-26
- Havrland B. 2012. Rozvojové projekty FTZ. Available at: http://www.projects.its.czu.cz/angola_1_cz.html: Accessed 2016-03-23
- Hes T. 2012. Mikrofinance: Nástroje řešení chudoby. Available at http://www.rozvojovka.cz/download/docs/74_hes-mikrofinance.pdf: Accessed 2016-03-23

- Hebo Q. 2015. Empresas. Available at
http://www.dw.angonet.org/sites/default/files/online_lib_files/kixicredito_em_em_132_setembro2015.pdf. Accessed 2016-04-06
- Hubka A, Zaidi R. Impact of Government regulation on Microfinance. Improving the Investment climate for Growth and poverty reduction. Available at:
http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2005/Resources/Hubka_Zaidi_Impact_of_Government_Regulation.pdf. Accessed on 20.2.2016.
- Chang H. 2007. Bad Samaritans: Rich nations, poor policies and the threat to the developing world. London: Random House.
- IFC. Undated. Microfinance in Africa. Banking for the smallest businesses. Available at:
<http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/2d00da8049586105a522b519583b6d16/ifc+africa+microfinance+brochure.pdf?mod=ajperes> . Accessed on 21.2.2016.
- International Trade Centre (ITC). 2011. Microfinance in East Africa – Schemes for Women in the Coffee Sector Geneva: 33 pp., (Technical paper), Doc. No. SC-11-195.E.
- International Year of Microcredit. 2005. *Why a Year? About Microfinance and Microcredit*. Available at
http://www.yearofmicrocredit.org/docs/MicrocreditBrochure_eng.pdf. Accessed on 29.10.2015.
- Jeníček V, Krepl V, Havrland B. 2004 Chudoba-základní světový problém. Agricultural Economics 50, ISSN 0139-5700x.
- Karl M. 1995. *Women Empowerment: Participation and Decision Making*, p: 173. Zed Books Ltd, London and New Jersey.
- Kixicredito. 2016. Kixisolidário. Available at
<http://www.kixicredito.com/index.php?sessao=produtos&subsessao=kixisolidario>:
 Accessed 2016-04-01
- Klíma J. 2008. Dějiny Angoly. Vyd. NLN - Nakladatelství Lidové noviny ISBN: 978-80-7106-950-8.

- Ledgerwood, J. 1999. Microfinance Handbook. Sustainable Banking with the Poor. An Institutional and Financial Perspective, The World Bank, Washington D.C.
- Liheta BSA. 1998. Role of Cooperatives in Provision of Credit to Rural Communities of SubSaharan Africa. Paper presented to the Department of Economic Development, Wageningen University of Agriculture, The Netherlands.
- Maleko GN, Basili SAL, Aikaruwa D, Lukas A and Sumari GA. 2013. Women Participation in Microfinance Institutions of Tanzania: The case of Saving and credit Co-operatives Societies (SACCOS). Journal of Business Administration and Education. ISSN 2201-2958, Volume 4.
- Mbemap M. 2009. The regulation landscape of microfinance in the CEMAc region. CERMi and European Microfinance Platform. Available at:
http://www.microfinancegateway.org/sites/default/files/mfg-en-paper-the-regulatory-landscape-of-microfinance-in-the-cemac-region-jul-2009_0.pdf .
 Accessed on 20.2.2016.
- McMullin JR. EX-combatents and the post-conflict states. Challenges of Reintegration. Rethinking Political Violence. Available at:
https://books.google.cz/books?id=MZuYAAAAQBAJ&pg=PA75&lpg=PA75&dq=relationships+between+angola+and+bosnia&source=bl&ots=fYiPveCqrV&sig=bV5jIe5qLeZxjv_fnofkEzto&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiN8P7A3ojMAhVCOpoKHTf1D1AQ6AEIUzAJ%23v=onpage&q=relationships%20between%20angola%20and%20bosnia&f=false#v=snippet&q=relationships%20between%20angola%20and%20bosnia&f=false Accessed 2016-04-12
- Mftransparency. 2016. Transparent princig in Bosnia and Herzegovina. Available at
<http://www.mftransparency.org/microfinance-pricing/Bosnia-and-Herzegovina/>:
 Accessed 2016-03-23.
- Mikrofin. 2014. Základní informace o Mikrofin. Available at
<http://www.mikrofin.com/index.php/dssd/mikrofinarhivavijesti/novosti/187-kristalna-prizma-mikrofinu>: Accessed 2016-04-01
- Mixmarket. 2016. Angola Market Profile. Available at
<http://www.mixmarket.org/mfi/country/Angola>: Accessed 2016-03-26

Mixmarket. 2014. Mikrofin. Available at <http://www.mixmarket.org/mfi/mikrofin:>

Accessed 2016-04-01

Mixmarket.2012. Sunrise. Available at <http://www.mixmarket.org/mfi/sunrise:>

Accessed 2016-04-01

Mtenga HV, F, B.S.A.Liheta and M.Mhandeni (2004). Rural Microfinance Institutions in Dodoma: Case of Kibaigwa Savings and Credit Co-operative Society. A Fieldwork Report presented at the workshop on rural microfinance in Tanzania, Moshi.

MZV - Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Bosna a Hercegovina. Available at

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/programove_zeme/bosna_a_hercegovina/index.html: Accessed 2016-03-23

MZV - Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Bosna a Hercegovina. Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled. Available

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/bosna_a_hercegovina/:

Accessed 2016-03-23

MZV - Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. 2014. Bosna a Hercegovina. Available at

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/programove_zeme/bosna_a_hercegovina/index.html: Accessed 2016-03-23.

MZV - Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. 2010 Česká republika pomáhá. Available at

http://www.mzv.cz/file/693379/PROGRAM_ROZVOJOVE_SPOLUPRACE_Bosna_a_Hercegovina_2011_2017_CZ.pdf: Accessed 2016-03-23

MZV - Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. 2016. Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled. Available at

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/angola/: Accessed 2016-03-23.

MZV - Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. 2016. Zahraniční rozvojová spolupráce. Available at <http://www.mzv.cz/pomoc>: Accessed 2016-12-04

- Oiko Credit. 2005. Small loans great change: building a future with microfinance. In: International microfinance symposium, Bonn.
- Otero M and Rhyne E. 1999. The New World of Microenterprise Finance. Building Healthy Institutions for the poor. West Hartford, C.T., Kumarian Press. 119-139.
- Otero M. 2000. Bringing development back to micro finance. *J Microfinanc* 1 (1): 8-19.
- Robinson MS. 1998. Microfinance: The Paradigma Shift From credit Delivery to Sustainable Financial Intermediation'in Mwangi SK, Robert CW, J D Von P. Strategic ssues in Microfinance , Ashgate Publishing: Aldershot.
- Robinson MS. 2001. The microfinance revolution: Sustainable finance for the poor Washington, DC: The World Bank
- Roy A. 2010. Poverty capital: Microfinance and the making of development. New York: Routledge.
- Rozvojovka. 2016. Nezadržitelný rozvoj mikrofinančního sektoru. Available at <http://www.rozvojovka.cz/clanky/1754-nezadrzitelny-rozvoj-mikrofinancniho-sektoru.htm>: Accessed 2016-12-04
- Sen A. 1999. Development as freedom. Oxford University Press.
- Schreiner M, Colombet HH. 2001. From Urban to Rural: Lessons for Microfinance from Argentina. *Development Policy Review*, Vol. 19, No.3, 339-354.
- Sinha S. 1998. 'Micro-Credit: Impact, Targeting and Sustainability', *IDS bulletin*, Vol. 29, No. 4.Books:
- Steel WF, Andah DO. 2003. Rural and Micro Finance regulation in Ghana: Implications for Development and Performance of the Industry. Africa Region Working Paper Series No.49.
- Svitáková J., Rokůsová, R., Hes T., Krutílková E. 2011. Mikrofinancování z dobré i stinné stránky: aneb...jak to to funguje a zkušenosti českých organizací. Vyd.1. Praha: Nadační fond Microfinance, .84 s. ISBN 978-260-0942-9.
- Towo E. 2004. The Gender Dimension of Rural Producer Organizations in Tanzania, Norwegian Institute for Urban and Regional Research and Participating

Institutions (NIBR)-Business Experience Exchange Programme (BEEP), Working Paper 2004: 131.

United Nations Development Programme 2006. Poverty in focus. What is poverty? Concepts and measures. Available at <http://www.ipcundp.org/pub/IPCPovertyInFocus9.pdf> . Accessed 2016-10-29.

Voborová. 2013. Alternativní zdroje financování. Available at http://www.hsvos.cz/moment/FR_Financni_rizeni_a_financni_analyza/07_Altativni_zdroje_financovani.pdf: Accessed 2016-04-01

World Bank.2016. Generate Custom Dataset.Available at <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects/data?variable=NYGDPMKTPKDZ®ion=SST>:Accessed 2016-04-01

World Bank.2006. Enterprise Surveys Country Profile Angola. Available at http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2008/09/08/000333038_20080908014352/Rendered/PDF/452430WP0AO0co1Box0327425B01PUBLIC1.pdf. Accessed 2016-04-01

World Bank. 2003. Scaling Up Access to Finance: On the Critical Path to the MDGs: The Roles of Governments, Donors and the Private Sector, Mimeo.

Wrenn E. 2005. Micro-finance. Literature review. Available at: http://www.academia.edu/16984058/Micro_Finance_literature_review . Accessed 2016-04-12

Yunus M. 1999. Banker to the poor: Micro-lending and the battle against world poverty New York: Public Affairs.

Yunus M, Weber K. 2010. Building social business: The new kind of capitalism that serves humanity's most pressing needs. New York: Public Affairs.